

การสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน

สาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย*

COMMUNICATION FOR KNOWLEDGE MANAGEMENT OF AGRICULTURAL SCHOLARS OF THE COUNTRY IN TERMS OF COMMUNITY LEADERS AND NETWORKS

รัฐวิทย์ พงษ์วัชรนนท์*, สุภาภรณ์ ศรีดี, หลุยส์ ปัญญาวุธตระกูล, สมาน งามสนธิ

Rattavit Pongwatcharanon*, Supaporn Sridee, Hareuthai Panyarvuttrakul, Sman Ngamsanit

คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นนทบุรี ประเทศไทย

School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: rattavit1998@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสาร 2) กลยุทธ์การใช้สื่อ และ 3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง รวม 18 คน ได้แก่ ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน 2 คน ผู้นำเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร 8 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร 2 คน เกษตรกรในเครือข่าย 6 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสร้างข้อสรุป ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้มี 4 ขั้นตอน คือ 1.1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การบรรยาย การสาธิตศึกษาดูงาน 1.2) การสกัดความรู้จากปราชญ์เกษตรเป็นขั้นตอนสำคัญที่นำไปสู่การได้สิ่งสมมาจากการทำงานจริงผ่านการเล่า 1.3) การรวบรวมความรู้ เป็นการเชื่อมโยงความรู้ นำมาสังเคราะห์จนได้องค์ความรู้ใหม่ เพื่อจัดทำแนวทางปฏิบัติไว้เป็นเครื่องมือช่วยเกษตรกร และ 1.4) ขั้นตอนการฝึกฝังความรู้ ปราชญ์เกษตรจะนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้จริงจนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด ความรู้ และพฤติกรรมของเกษตรกรผ่านการสร้างแรงจูงใจให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 2) กลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ ได้แก่ 2.1) สื่อดั้งเดิม คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม คือ การจัดฐานการเรียนรู้ จัดสัมมนา และสื่อบุคคล คือ ปราชญ์เกษตร เป็นต้นแบบของผู้นำชุมชน และ 2.2) สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก กลุ่มไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ และ 3) แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ควรสร้างองค์ความรู้และจัดเก็บสะสมเป็นฐานความรู้โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย กลยุทธ์การใช้สื่อ เลือกใช้สื่อที่มีความหลากหลาย โดยมุ่งไปที่ผลลัพธ์คือการนำความรู้ไปใช้แก้ไขปัญหาต่อยอดได้

คำสำคัญ: การสื่อสาร, การจัดการความรู้, ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน, ผู้นำชุมชนและเครือข่าย, กลยุทธ์การใช้สื่อ

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) The process of communication 2) The media use strategies and 3) Approaches for developing the communication process and media use for knowledge management of agricultural scholars of the country in the field of community leaders and networking. Using qualitative research methods with in-depth interviews. A total of 18 key informants were selected specifically, comprising 2 Agricultural scholars of the land, 8 Leaders of the agricultural scholars network, 2 Experts in communication, 6 Farmers in the agricultural scholars network. Data were analyzed by drawing conclusions. The results showed 1) Communication process for knowledge management-consisted of 4 steps 1.1) Learning exchanges, including lectures, demonstrations, work study visits; 1.2) Knowledge extraction from agricultural scholars, which was an important step to pass on experience that was accumulated over years of real work, through story telling 1.3) Knowledge gathering, which involved categorizing and linking ideas, and synthesizing to get a new body of knowledge and 1.4) Embedding knowledge: agricultural scholars will take the new knowledge and apply it in real life, which will change the ideas, ways of thinking and behavior of other farmers to be more efficient by creating incentives 2) Media use strategies 2.1) Conventional media, consisting of print media, activity media, comprising knowledge-sharing bases and seminars; and personal media, in the form of the agricultural scholars who are model community leaders; and 2.2) Online social media, including Facebook Line groups for exchanging knowledge and 3) Approaches for developing the communication should use modern technology to build up and store knowledge. They should promote a wide diversity of activities. Media use strategies-agricultural scholars should choose a diverse range of media, with an emphasis on the end result of delivering knowledge that can really solve problems and be built upon.

Keywords: Communication, Knowledge Management, Agricultural Scholar of The Land, Community Leaders and Networks, Media strategy

บทนำ

การสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของผู้นำ เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายรวบรวมนจัดเก็บ ประสพการณ์ เพื่อถ่ายทอดยกระดับความรู้มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อสร้างความมั่นคงในระยะยาวของชุมชน การจัดการความรู้จึงสำคัญที่ผู้นำทุกคนจำเป็นต้องมี ไม่ว่าจะเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำทางความคิด ผู้บริหาร หรือผู้นำ ชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเข้าใจเป้าหมายและสามารถเดินทางไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อยกระดับความสามารถ เกษตรกรไปสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนากระบวนการผลิต และสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า เกษตรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของตลาดได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เนื่องจากประเทศไทยเป็น

ประเทศกำลังพัฒนานั้นมีความจำเป็นเร่งด่วนการพัฒนา เพื่อกระตุ้น และเร่งรัดกระบวนการพัฒนาประเทศให้บรรลุตามเป้าหมายตามต้องการผู้วางแผนนโยบายปัญหาใหญ่ของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยต่างพยายามที่จะแก้ปัญหาความยากจนโดยได้มีการบรรจุเข้าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) ถึงฉบับที่ 13 (2566 - 2570) เน้นการสนับสนุน งบประมาณในแต่ละปีเพื่อแก้ปัญหาความยากจนเป็นเงินจำนวนมาก แม้ว่าเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของประเทศแต่เกษตรกรภาคครัวเรือน ยังประสบความยากจนนับเป็นปัญหาอยู่ทุกยุคสมัย เนื่องจากความยากจนมีโอกาสที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ไม่ว่าจะเป็นปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด ตลอดจนปัญหาคุณภาพประชากรและการพัฒนาประเทศ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้สารเคมี ปัญหาการแทรกแซง ราคาสินค้าเกษตรและความทำลาย จากภายนอก การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การกีดกันทางการค้าที่รุนแรงขึ้น การเปิดเสรีการค้าสินค้าเกษตร พบว่า การเปลี่ยนแปลงของตลาดโลกส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขัน และยังส่งผลกระทบต่อความยากจนของเกษตรกรรายย่อย อันนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ของประเทศ ในที่สุด (อนุชา ฐิพันธุ์ภิญโญ, 2559)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น มีผู้นำเกษตรกรที่สามารถจัดการปัญหาความยากจนได้ คือ ปราชญ์เกษตรกรแผ่นดิน เป็นบุคคลต้นแบบสำคัญในการเป็นผู้นำการสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ และสร้างเครือข่ายด้วยการใช้การสื่อสารเป็นแบบอย่างที่ดีที่สามารถเอาชนะปัญหาความยากจนปฏิบัติงาน ปราชญ์เกษตรกรเป็นบุคคลที่มีเป้าหมายชัดเจนและยังยืนในการแก้ไขปัญหานำความรู้ไปทดลองปฏิบัติเพื่อพัฒนาการประกอบการเกษตรของตนอันจะยังผลให้เกิดรายได้และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงนับว่าปราชญ์เกษตรกรแผ่นดินเป็นนักสื่อสารคนหนึ่ง ศึกษาค้นคว้าความเป็นผู้นำแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องอีกทั้งยังคิดวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและทดลองปฏิบัติ โดยนำความรู้มาถ่ายทอด และทรัพยากรที่มีอยู่มาแก้ไขปัญห สร้างถ่ายทอดให้ความรู้ จำแนกจัดหาความรู้ส่งผลทำให้การพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร และยังส่งต่อความรู้ไปยังเครือข่าย ประสบความสำเร็จสามารถเอาชนะปัญหาความยากจน ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลง และสร้างเครือข่ายปราชญ์เกษตรกรการสื่อสารของปราชญ์เกษตรกรเพื่อการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรที่มีผลงานสร้างสรรค์พัฒนาสังคมการเกษตรทั้งในระดับสังคม และสร้างเครือข่ายเกษตรกรให้มีความเชี่ยวชาญ Hanson, E. ที่สรุปว่ารูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคลกลุ่มหรือหลายองค์กรที่มีทรัพยากรของตนเองเข้ามาประสานงานกันในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะจัดทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอโดยมีวางรากฐานเอาไว้ว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องการความช่วยเหลือหรือขอความช่วยเหลือจากกลุ่มอื่นเพื่อสามารถแก้ไขปัญหาดังต่อไปได้จนสำเร็จ ปราชญ์เกษตรกรของแผ่นดินที่มีความสามารถมีความเป็นผู้นำ และสามารถสร้างความร่วมแรงร่วมใจในชุมชนขยายออกไปยังจังหวัดข้างเคียงและขยายไปทั้งภูมิภาค การมีเครือข่าย จำเป็นอย่างยิ่งที่ภายในเครือข่ายควรมีกลไกการสื่อสาร เพื่อจัดการกับความขัดแย้งภายในเครือข่าย (Hanson, E., 2003) และ นันทยา กัลยาศรี และอภิชาติ พงษ์ศรีหุลชัย ได้กล่าวว่า หน้าที่ของเครือข่ายการสื่อสารที่มีต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตรเอาไว้ ดังนี้ เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายทอดความรู้ ของนักส่งเสริมการเกษตรและในเวลาเดียวกันก็ส่งเสริม และสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของเกษตรกร เป็นช่องทางในการสร้างพันธมิตรและแนวร่วมในการทำงาน ลดการแข่งขัน ลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานด้วยการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ยกกระตือรือร้นความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินธุรกิจเพิ่มมูลค่าของ กลุ่มเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งสนับสนุนบทบาทภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาทั้งระดับ อาชีวศึกษา และอุดมศึกษาใน

พื้นที่ ในการเป็นผู้ให้บริการ ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อเชื่อมโยงข้อมูล องค์ความรู้ และเทคโนโลยีกับการปรับเปลี่ยน และต่อยอดธุรกิจการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นันทยา กัลยาศรี และอภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย, 2553) ผู้วิจัยได้นำปราชญ์เกษตรเพื่อศึกษาเป็นต้นแบบ จำนวน 2 คน ได้แก่ ปราชญ์เกษตรแผ่นดิน นายกฤตกร แซ่เอี้ยบ ชุมชนบางกระเจ้า จังหวัดสมุทรสาคร ผู้ได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงเกษตร สาขาปราชญ์เกษตรผู้นำชุมชนและเครือข่าย พ.ศ. 2561 ผู้ได้สร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์ จากการผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มผู้ผลิตกะปิในชุมชน สามารถนำไปแก้ไขปัญหาในหลากหลายพื้นที่และเกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ ก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างรายได้จากการประกอบอาชีพประมงสร้างงานให้กับคนในชุมชน จนได้รับเชิญให้ร่วมเป็นคณะกรรมการประมงแห่งชาติ คณะกรรมการชุมชนนุสสรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย และเป็นผู้ประสานเครือข่ายภาคี เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ครอบคลุมพื้นที่ 24 จังหวัด และปราชญ์เกษตรแผ่นดิน นายอดิสร เหล่าสะพาน ผู้ได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงเกษตร สาขาปราชญ์เกษตรผู้นำชุมชนและเครือข่าย พ.ศ. 2559 ด้วยบทบาทการเป็นผู้นำในชุมชนอย่างเป็นทางการ ช่วยเสริมให้นายอดิสร สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยเป็นผู้คิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรมด้านการเกษตรที่ช่วยแก้ไขปัญหาให้กับสมาชิกในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย จึงต้องคิดหาวิธีการที่เกษตรกรสามารถเรียนรู้และนำไปปฏิบัติตามได้ ลงทุนต่ำ ใช้เทคโนโลยีอย่างง่ายในการปฏิบัติ และยังขยายผลเครือข่ายการเรียนรู้ โดยเกษตรกรที่มีความตั้งใจจริงซึ่งได้เข้ามาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ มีเครือข่ายอาสาสมัครในการทำงานด้านต่าง ๆ ร่วมกับภาคราชการ และองค์กรเอกชน ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เครือข่ายการพัฒนา ร่วมกับสถาบันการศึกษา อีกทั้ง ยังมีการขยายผลงานผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ทั้งจำนวน 2 ท่าน ได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงเกษตร สาขาปราชญ์เกษตรผู้นำชุมชนและเครือข่าย มีคุณลักษณะส่วนบุคคลที่เป็นแบบอย่างการสื่อสารจัดการความรู้ที่ดี ได้รับการยอมรับจากสังคม มีคุณธรรม จริยธรรมและความเสียสละ ผลงานเป็นที่ประจักษ์ยอมรับ ซึ่งมีการขยายผลงานไปอย่างกว้างขวางและโดดเด่น มีความสามารถในการถ่ายทอดผลงาน การปรับปรุง และพัฒนาวิธีการสื่อสาร ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้านเกษตรไปยังกลุ่มเครือข่าย การสร้างความรู้จากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ เชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นให้เข้ากับบริบทขององค์กรเป็นโมเดลและภาษาของชุมชนให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้งานได้แล้ว ดำเนินการลงมือสู่การปฏิบัติจะเกิดซึมซับเป็น ประสพการณ์ ได้ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดิน สาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นี้ มุ่งเน้นศึกษาการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย ประเด็นกระบวนการสื่อสาร กลยุทธ์การใช้สื่อและแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย ได้แก่ กลุ่มปราชญ์เกษตรของแผ่นดินที่เป็นต้นแบบด้านผู้นำชุมชนเครือข่ายพื้นที่ที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 2 คน กลุ่มผู้นำเครือข่ายของปราชญ์เกษตรที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 8 คน กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร จำนวน 2 คน และกลุ่มเกษตรกรเครือข่ายของปราชญ์เกษตร จำนวน 6 คน รวมจำนวน 18 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ เพื่อทราบถึงการสื่อสารของกลุ่มผู้นำชุมชน นอกจากนั้นยังมีอุปกรณ์ช่วยในการสัมภาษณ์ ได้แก่ อุปกรณ์บันทึกเสียง อุปกรณ์บันทึกภาพหนึ่งสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง จะกำหนดแนวคำถามผู้ให้ข้อมูลสามารถตอบได้อย่างอิสระ และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างข้อสรุป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยนัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามบัญชีรายชื่อ ประสานนัดหมายวันและ เวลาขอเข้าสัมภาษณ์พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และดำเนินการจำแนกเนื้อหาของบทสัมภาษณ์ออกเป็นประเด็นต่าง ๆ จัดบันทึกและอัดคลิปเสียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการจำแนกเนื้อหาของบทสัมภาษณ์ออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาลดทอนจัดระเบียบวิเคราะห์สังเคราะห์ และตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสร้างเป็นข้อสรุปที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ ประกอบด้วยขั้นตอน คือ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ การบรรยาย การสาธิตผ่านฐานการเรียนรู้ ศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น และการอภิปรายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น การจัดการดิน การทำเกษตรอินทรีย์ การเพาะ เพื่อให้เกิดทักษะในการปฏิบัติงานจริง 2) การสกัดความรู้จากปราชญ์เกษตรเป็นขั้นตอนสำคัญที่นำประสบการณ์ได้สั่งสมมาจากการทำงานจริงผ่านการเล่าเรื่อง การถ่ายทอดแนวคิดการจำลองสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การถอดบทเรียนการใช้สมุนไพร ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชเพื่อนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชีวภาพได้ 3) การรวบรวมความรู้ เป็นการเชื่อมโยงความรู้ จัดหมวดหมู่ นำมาเปรียบเทียบและเติมส่วนที่ขาด นำมาสังเคราะห์จนได้องค์ความรู้ใหม่ เพื่อจัดทำแนวทางปฏิบัติไว้เป็นเครื่องมือช่วยเกษตรกรช่วยให้เกิดการพัฒนาต่อยอด เช่น การทำปุ๋ยหมักของปราชญ์ท่านหนึ่งมารวมกับความรู้เรื่องการจัดการศัตรูพืชแบบชีววิธีของปราชญ์อีกท่านหนึ่ง เพื่อพัฒนาวิธีการทำเกษตรแบบยั่งยืน และ 4) ขั้นตอนการฝึกฝังความรู้เป็นการเอาความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาของปราชญ์มา “ฝัง” ลงในวิถีชีวิตของ

ชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืนไม่สูญหาย เช่น การฝึกงานกับปราชญ์เกษตรมาอยู่เรียนรู้ 1 - 3 เดือน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยใช้ความรู้ปราชญ์เป็นหลักและให้เกษตรกรหรือประชาชนเข้ามาศึกษา

2. กลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ ได้แก่ 1) สื่อดั้งเดิม คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อแผ่นพับการทำบุญหมัก และหนังสือการเพาะเห็ดชนิดต่าง ๆ ส่วนสื่อกิจกรรม เช่น การจัดฐานการเรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการผ่านฐานการเรียนรู้ และสื่อบุคคล คือ ปราชญ์เกษตร เป็นต้นแบบของผู้นำชุมชน และ 2) สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊กเพื่อให้ความรู้แก่คนที่สนใจ และกลุ่มไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ปรึกษาหารือกันช่วยให้การพัฒนาความรู้เป็นไปอย่างยั่งยืน

3. แนวทางการพัฒนาการสื่อสาร เพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ 1) กระบวนการจัดการความรู้ควรสร้างองค์ความรู้และจัดเก็บสะสมเป็นฐานความรู้โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ปราชญ์เกษตรควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่หลากหลายมีความต่อเนื่องก่อให้เกิดผลดีต่อภาคเกษตรในระยะยาว และ 2) กลยุทธ์การใช้สื่อเลือกใช้สื่อที่มีความหลากหลาย ผ่านวิดีโอสั้น บทความ การ์ตูน ข้อความสั้น และภาพประกอบ โดยมุ่งไปที่ผลลัพธ์คือการนำความรู้ไปใช้แก้ไขปัญหาต่อยอดได้ ควรคำนึงกลุ่มเป้าหมายและภาษาที่เข้าใจง่ายเน้นกิจกรรมสาธิตลงมือทำ เพื่อให้ทุกคนลงมือปฏิบัติจริง และใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสร้างเครือข่ายแห่งความรู้และการมีส่วนร่วมทำให้เกษตรกรได้เข้ามาพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยเฉพาะการใช้สื่อและภาษาที่เหมาะสมมีส่วนทำให้การถ่ายทอดความรู้เกิดผลเป็นรูปธรรม และความยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ประเด็นการจัดการความรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ความรู้ และประสบการณ์ทางการเกษตรและการประมง โดยที่เกษตรกรจะได้รับความรู้ทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงกระบวนการผลิต แก้ไขปัญหาได้อย่างตรงประเด็นด้วยความรู้ และเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยพัชร์ สีนบัวทอง ได้กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติเมื่อพิจารณาจากขั้นตอนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ พบว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ หรือสิ่งกระตุ้นทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อสารที่มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้และประสบการณ์ทั้งทางตรง และทางอ้อม (ปิยพัชร์ สีนบัวทอง, 2544) และงานวิจัยของ กนกพร ฉิมพลี ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม หรือสมาชิก เพื่อให้เกิดความรู้ และทักษะในการปฏิบัติงาน ส่งผลต่อการผลิตสินค้าที่มากขึ้น การสกัดความรู้จะช่วยให้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาสามารถถ่ายทอดไปยังเกษตรกรรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบท ความรู้และกลุ่มเป้าหมาย สิ่งสำคัญ คือ การให้ความเคารพ ความศรัทธา และความสำคัญต่อภูมิปัญญาของปราชญ์เกษตร เพื่อให้เกิดการถ่ายทอด (กนกพร ฉิมพลี, 2555) และงานวิจัยของ Dell, O. et al. ได้กล่าวถึงการสกัดความรู้ออกจากตัวคน เป็นการยกระดับองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างความรู้ลึกประสบการณ์กับความรู้ที่ระบุชัดแจ้ง โดยมีลักษณะขั้นตอนการกลั่นกรองความรู้ก่อนที่จะนำมาถ่ายทอดออกมาถือเป็นการปรับเปลี่ยน

องค์ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปใช้ในการสร้างสิ่งใหม่ หรือกระบวนการใหม่ของแต่ละบุคคล ซึ่งกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ควรมีกลยุทธ์ที่สำคัญนั้น คือ การแลกเปลี่ยน และนำความรู้จากประสบการณ์ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับและปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร ขั้นตอนการรวบรวมความรู้ เป็นการผนวกรวมภูมิปัญญา เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ให้ทันต่อกระแส (Dell, O. et al., 1998) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญรัตน์ คงวัดใหม่ ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านขององค์การบริหารสวนตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองจังหวัดสตูล พบว่า การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้าน เป็นการได้รับการรวบรวมความรู้ส่วนใหญ่มาจากบรรพบุรุษในการส่งต่อองค์ความรู้จากคนรุ่นก่อน และยังมีการทดลองผลิตสินค้าใหม่อยู่เสมอ จึงส่งผลทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เหมาะสมสำหรับผู้บริโภคในปัจจุบันขั้นตอนการฝึกฝังความรู้ ในภาคเกษตรเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม แต่หากคุณมีความมุ่งมั่นและเปิดใจเรียนรู้ ก็จะสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างผลผลิตที่ยั่งยืนให้กับตนเองและสังคม (ธัญญรัตน์ คงวัดใหม่, 2556) และงานวิจัยของ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ ได้อธิบายเกี่ยวกับ ความรู้ชัดแจ้ง คือ ความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงานหนังสือ ตำรา และเว็บไซต์ ความรู้แบบฝังลึก คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวไม่ได้ถอดออกมา เป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดได้ ลักษณะความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นความรู้แบบฝังลึกอยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549)

2. ประเด็นกลยุทธ์การใช้สื่อตั้งแต่นั้นมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและความรู้ต่าง ๆ มาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการประมง และด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมอย่างมากเป็นสื่อที่เข้าถึงง่าย ต้นทุนต่ำ พิระชัย พิศชวนชม ได้ศึกษาเรื่อง การรับสื่อภาคการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สื่อที่เกษตรกรได้รับมากที่สุด คือ สื่อวิทยุ รองลงมา คือ สื่อโทรทัศน์ สื่อเหล่านี้ปูทางไปสู่สภาพแวดล้อมดิจิทัลในปัจจุบัน แต่ถูกแทนที่โดยความสะดวกสบายของยุคดิจิทัลเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม สื่อเหล่านี้ยังมีจุดแข็งของตัวเอง สื่อกิจกรรม วิทยากรเป็นสื่อกลางที่จะทำหน้าที่ในการสื่อสารกับเกษตรกร โดยการนำเนื้อหาสาระมาถ่ายทอดโดยมีสื่อประเภทอื่น ๆ เป็นสื่อเสริมการเรียนรู้และ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเกษตรกรเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเกษตร (พิระชัย พิศชวนชม, 2545) อย่างงานวิจัยของ ณัฐ รัตนเจริญ ได้อธิบายไว้ว่า สื่อที่ใช้ในการส่งเสริมการเกษตรมีหลายรูปแบบ และถูกจัดประเภทได้หลายลักษณะ สามารถจัดแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร 2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เว็บไซต์ วิทยุกระจายเสียง และ เทปบันทึกภาพ และ 3) สื่อกิจกรรม การสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ โดยลักษณะของกิจกรรมที่นิยมจัดทำขึ้นเพื่อการส่งเสริมการเกษตร คือ 1) สื่อกิจกรรมแบบอยู่กับที่ มีหลายลักษณะ ได้แก่ งานเฉลิมฉลอง งานรางวัลพิเศษ งานการเปิดหน่วยงานให้เข้าเยี่ยมชม การประกวด นิทรรศการ และการประชุม และ 2) สื่อกิจกรรมแบบเคลื่อนที่ได้ ได้แก่ ขบวนมหรสพ หรือขบวนแห่ และการจัดนิทรรศการสัญจรต่าง ๆ และสื่อบุคคลมีอิทธิพล และบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย และการถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกร การพบปะพูดคุยด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยตรง จะช่วยให้เกิดความไว้วางใจเชื่อถือ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน (ณัฐ รัตนเจริญ, 2555) สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุหลัน กุลวิจิตร ได้ศึกษาเรื่อง สื่อบุคคลกับการส่งเสริมการเกษตร 4.0 พบว่า สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มี

ประสิทธิภาพในการเข้าถึง และใกล้ชิดกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด และผู้เผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม สื่อสังคมออนไลน์เป็นการนำเสนอเนื้อหาของข้อมูล ตรงตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ที่สำคัญ คือ ต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และสร้างเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้โดยการใช้สื่อออนไลน์ (บุหลัน กุลวิจิตร, 2560) และ พชรพลย์ เอี่ยมอาภรณ์ ได้ศึกษาความพึงพอใจ ความรู้ และการนำไปใช้ประโยชน์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ในการฝึกอบรมหลักสูตร Young Smart Farmer พบว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ควรมีการขับเคลื่อนเครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของกิจกรรมเครือข่ายที่ทำงานร่วมกัน ควรใช้ช่องทางการเชื่อมโยงเครือข่าย เช่น ไลน์ (Line) และเฟซบุ๊ก (Facebook) ในการติดต่อประสานงาน และให้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรกับเกษตรกรรุ่นใหม่อย่าง แท้จริง เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว ในการทำงานร่วมกัน (พชรพลย์ เอี่ยมอาภรณ์, 2557)

3. แนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ พบว่า เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลภายใน และภายนอกมีผลกระทบใหญ่ต่อการพัฒนาด้านการเกษตร โดยเฉพาะกระบวนการสร้างความรู้ร่วมกัน ขั้นตอนที่ชัดเจน เน้นประโยชน์ใช้ได้จริง และการพัฒนาด้านเทคโนโลยี นันทิยา ศรีทัดจันทา ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในจังหวัดเลย พบว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ คือ การขาดความรู้เทคนิค วิธีการความรู้ด้านการเกษตร โดยเฉพาะวิทยาการด้านมาตรฐานต่าง ๆ ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้ได้พบปะ แลกเปลี่ยนพูดคุยกันบ่อย ๆ ควรจัดให้มีการเข้ารับการถ่ายทอดจากปราชญ์เกษตร หรือจากศูนย์เรียนรู้ โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง มีกลยุทธ์การใช้สื่อโดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลสื่อสารสมัยใหม่ เทคนิคใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการเชื่อมต่อเครือข่าย และการเผยแพร่ข้อมูล และเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสาร เช่น การใช้สื่อออนไลน์ โซเชียลมีเดีย ได้แก่ เว็บไซต์ (Website) เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) และไลน์ (Line) หรือการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (นันทิยา ศรีทัดจันทา, 2557) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kehinde, A. T. & Laseinde, A. A. L. ได้ศึกษาเรื่องการฝึกอบรมความต้องการการประเมินการใช้ Social media ของนักส่งเสริมการเกษตรใน ประเทศไนจีเรีย พบว่า นักส่งเสริมการเกษตรมีความต้องการใช้ Facebook มากที่สุด รองลงมา คือ Twitter YouTube Blog ตามลำดับ การใช้แอปพลิเคชันสำหรับเกษตรกร โดยระบบเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีใหม่ (Kehinde, A. T. & Laseinde, A. A. L., 2015)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตร

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดิน จะต้องประกอบไปด้วย กระบวนการสื่อสารและกลยุทธ์การใช้สื่อ ได้แนวทางการพัฒนาการปรับปรุงกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตร และข้อเสนอการปรับปรุงกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตร โดยปราชญ์เกษตรแผ่นดิน ของชุมชนบางกระเจ้า จังหวัดสมุทรสาคร และชุมชนบ้านดอนมัน จังหวัดมหาสารคาม มาเป็น ศูนย์กลาง (ผู้ส่งสาร) เพื่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาผู้นำชุมชนและเครือข่าย โดยประกอบด้วย ขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขั้นตอนการสกัดความรู้จากตัวคน ขั้นตอนการรวบรวมความรู้ และขั้นตอนการฝึกฝังความรู้ และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาผู้นำชุมชนและเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย สื่อดั้งเดิม สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล และสื่ออินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์ (Website) เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (YouTube) และไลน์ (Line) ส่งผ่านถึงเกษตรกร

และผู้สนใจ (ผู้รับสาร) ได้รับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน และเครือข่าย การอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและการเพิ่มผลผลิต และรายได้ของชุมชน และเกษตรกร ร่วมกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาผสมผสาน เพื่อพัฒนาระบบ ซึ่งผลสรุปของการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย โดยการพัฒนาการสื่อสาร และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ส่งผลทำให้เกิดสื่อใหม่เกิดขึ้น และนำไปสู่การนำกลยุทธ์เข้ามาประกอบ คือ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม และกลยุทธ์การเลือกใช้สื่อ และนวัตกรรมสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะต่อแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย รวมไปถึงภาครัฐ และภาคเอกชน เข้ามามีบทบาทในจัดสรรงบประมาณ และการเรียนรู้ทางด้านทักษะการสื่อสารร่วมเทคโนโลยีให้กับเกษตรกร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน และการพัฒนาระบบให้ดียิ่งขึ้นได้ เป็นต้น

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากงานวิจัยเรื่องนี้สรุปได้ว่า การสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ เพื่อสามารถนำไปพัฒนาการสื่อสารและต่อยอดงานวิจัยต่อไป ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน หรือผู้นำชุมชนและเครือข่าย ควรเพิ่มสื่อการเข้าถึงความรู้ให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรต่อเกษตรกร เน้นการใช้สื่อ เพื่อส่งเสริมปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน หรือผู้นำชุมชน และเครือข่าย ในการจัดการความรู้ ความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งสื่อสารให้ถึงเกษตรกรโดยตรง โดยมุ่งรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และสร้างการรับรู้ในผลการปฏิบัติงาน ในส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำองค์ความรู้เรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้และกลยุทธ์การใช้สื่อเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่าย ในส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพันธกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อตอบสนองนโยบายกระทรวงการท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะของการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการวิจัยโดยการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชนและเครือข่ายในภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ควรใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่รวมการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสำรวจการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์กรณีศึกษา และการสังเกตการณ์ ในการวิเคราะห์การสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชน และเครือข่ายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น ควรมีการวิจัยระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อจัดการความรู้ของปราชญ์เกษตรของแผ่นดินสาขาด้านผู้นำชุมชน และเครือข่ายในระยะเวลาที่นานขึ้นเพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงต่อเกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษา
วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. ใน วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการ
สิ่งแวดล้อม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณัฐ รัตนเจริญ. (2555). สื่อในงานส่งเสริมการเกษตร ใน เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพส่งเสริม
การเกษตร หน่วยที่ 7. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2549). องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพมหานคร: รัตนไทร.
- ชัยยุทธ คังวัดใหม่. (2556). แนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการประมงพื้นบ้านขององค์การบริหาร
ส่วนตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 5(1), 212-219.
- นันทยา กัลยาศรี และอภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย. (2553). ในประมวลสาระชุดวิชาการสร้างเครือข่ายการสื่อสารเพื่อ
การพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นันทยา ศรีทัดจันทา. (2557). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในจังหวัดเลย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุหลัน กุลวิจิตร. (2560). สื่อบุคคลกับการส่งเสริมการเกษตร 4.0. วารสารสาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และ
ศิลปะ, 10(3), 1-15.
- ปิยพัทธ์ สิบบัวทอง. (2544). กลยุทธ์การสื่อสารของทหารในโครงการฝึกอบรมเพื่อฟื้นฟูเยาวชนผู้ติดยา
เสพติด. เรียกใช้เมื่อ 11 ธันวาคม 2565 จาก https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/CU.the.2001.21
- พชรพล เอี่ยมอารมณ์. (2557). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักส่งเสริมและ
พัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
เกษตรศาสตร์และสหกรณ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พีระชัย พิศชนวนชม. (2545). การรับสื่อภาคการเกษตรของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์วิทยา
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13.
กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อนุชา ภูริพันธุ์ปัญญา. (2559). หน่วยที่ 4 แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ. ใน วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Dell, O. et al. (1998). The Concept of Knowledge Management. Newbury Park: Sage Publication.
- Hanson, E. (2003). Education Administration and Organizational Behavior. (5th ed.). Boston:
Pearson Education.
- Kehinde, A. T. & Laseinde, A. A. L. (2015). Training Needs Assessment on the Use of Social Media among
Extension Agents in Oyo State, Nigeria. Journal of Agricultural Informatics, 6(1), 100-110.